

विद्यालय भौतिक पूर्वाधार निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड, २०८०

प्रस्तावना: सामुदायिक तथा सार्वजनिक विद्यालयमा निर्माण गर्नु पर्ने भौतिक संरचनाको पहिचान गरी तिनको पूर्वाधार विकास, संरक्षण, मर्मत सम्भार तथा उपयोगको लागि आवश्यक व्यवस्था गर्न, विद्यालयको पूर्वाधार विकास एवम् व्यवस्थापनमा एकरूपता कायम गरी मुलुकका विद्यालयको भौतिक संरचनालाई शिक्षण शिकाई मैत्री बनाई शैक्षिक उपलब्धी हासिल गर्न तथा विद्यालयका भौतिक पूर्वाधार विकास तथा कार्यान्वयनको लागि राष्ट्रिय मापदण्ड बनाई कार्यान्वयन गर्न वाञ्छनीय भएकाले,

अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ को दफा ४१ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयबाट यो मापदण्ड बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **सङ्क्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस मापदण्डको नाम “विद्यालय भौतिक पूर्वाधार निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड २०८०” रहेको छ ।

(२) यो मापदण्ड शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयबाट स्वीकृत भएको मितिदेखि लागू हुनेछ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस मापदण्डमा,

(क) “इकाइ” भन्नाले सम्बन्धित जिल्लास्थित शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ सम्झनु पर्छ ।

(ख) “केन्द्र” भन्नाले शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र सम्झनु पर्छ ।

(ग) “विद्यालय” भन्नाले प्रचलित कानूनबमोजिम स्थापना भई सञ्चालनमा रहेको सार्वजनिक तथा सामुदायिक विद्यालय सम्झनु पर्छ ।

- (घ) “सरोकारवाला” भन्नाले विद्यालयका विद्यार्थी, अभिभावक, शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समितिका सदस्य सम्झनु पर्छ र सो शब्दले शिक्षण सिकाईसंग सम्बन्धित अन्य निकाय वा ब्यक्तिलाईसमेत जनाउँछ ।
- (ङ) “मन्त्रालय” भन्नाले नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय सम्झनुपर्छ।
- (च) “शिक्षा शाखा” भन्नाले स्थानीय तहको संगठन संरचना बमोजिम शिक्षा सम्बन्धी कार्य गर्ने शाखा सम्झनु पर्छ र सो शब्दले स्थानीय तहमा शिक्षा सम्बन्धी कार्य गर्ने गरी व्यवस्था भएको विभाग वा महाशाखालाई समेत जनाउँछ ।
- (छ) “समिति” भन्नाले मापदण्डको दफा 5 बमोजिम गठित सहजिकरण समिति सम्झनुपर्छ ।
- (ज) “मापदण्ड” भन्नाले विद्यालय भौतिक पूर्वाधार निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड, २०८० सम्झनुपर्छ ।

परिच्छेद-२

मापदण्ड तथा समिति सम्बन्धी व्यवस्था

३. मापदण्ड सम्बन्धी व्यवस्था:(१) विद्यालयले यस मापदण्ड बमोजिम हुने गरी भौतिक पूर्वाधार निर्माण सम्बन्धी कार्य गर्नु पर्नेछ ।
- (२) संस्थागत वा अन्य विद्यालयबाट भौतिक पूर्वाधार निर्माण सम्बन्धी कार्य गर्दा यस मापदण्ड बमोजिम हुने गरी सम्बन्धित स्थानीय तहले तोक्न सक्नेछ ।
- (३) यो मापदण्ड लागू हुनु अघि निर्माण भएका विद्यालयका भौतिक पूर्वाधारको पुनर्निर्माण, मर्मत एवम् पुनर्सवलीकरण गर्दा यसै मापदण्डलाई आधार बनाउनु पर्नेछ ।
४. मापदण्डको कार्यान्वयन: (१) विद्यालयमा निर्माण हुने भौतिक पूर्वाधारको प्राविधिक लेखाजोखा गरी मापदण्ड बमोजिम भए नभएको हेर्ने र मापदण्ड बमोजिम हुने गरी गर्ने, गराउने दायित्व विद्यालयको हुनेछ।
- (२) विद्यालयको लागि आवश्यक पर्ने भौतिक पूर्वाधारका लागि उपलब्ध स्रोतसाधन तथा कार्यक्रम सञ्चालन विद्यालयबाट हुनेछ ।

(३) सम्बन्धित स्थानीय तहबाट विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको विकासको लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्था भई मापदण्ड बमोजिमका निर्माण कार्यको सहजीकरण र अनुगमन हुन सक्नेछ ।

५. सहजिकरण समिति: (१) मापदण्डको कार्यान्वयन, परिमार्जन, अनुगमन तथा विद्यालय विपत व्यवस्थापन, विद्यालय सुरक्षा सम्बन्धी कार्यलाई सहज र प्रभावकारी बनाउन शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रमा एक सहजिकरण समिति रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिको गठन देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(क) महानिर्देशक, केन्द्र	संयोजक
(ख) महानिर्देशकले तोकेको केन्द्रको उपमहानिर्देशक	सदस्य
(ग) उपसचिव, योजना तथा बजेट शाखा, मन्त्रालय	सदस्य
(घ) प्रतिनिधि (उपस्चिवस्तर) सहरी विकास मन्त्रालय	सदस्य
(ङ) निर्देशक, (विद्यालय शिक्षा हेर्ने) केन्द्र	सदस्य
(च) केन्द्रद्वारा मनोनित स्थानीय तहका (गाउँपालिका तथा नगरपालिका एक/एक)	
प्रतिनिधि दुई जना	सदस्य
(छ) केन्द्रद्वारा मनोनित वातावरणविद	सदस्य
(ज) प्राविधिक (सिभिल इन्जिनियर), केन्द्र	सदस्य सचिव

(३) समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार संयोजकले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ र बैठक सम्बन्धी कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(४) समितिको बैठकमा आवश्यकता अनुसार प्राविधिक(इन्जिनियर), वातावरणविद, विज्ञ, लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्तिलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

(५) उपदफा (२) को खण्ड (ज) बमोजिमको स्थायी इन्जिनियर केन्द्रमा कार्यरत नभएको अवस्थामा संयोजकले केन्द्रको अधिकृतस्तरको कुनै कर्मचारीलाई सदस्य सचिवको कार्य गर्न जिम्मेबारी दिन सक्नेछ र त्यस्तो अवस्थामा मन्त्रालय अन्तर्गत कुनै कार्यालयमा सिभिल इन्जिनियरिङ तर्फ कार्यरत कुनै कर्मचारीलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रण गर्नु पर्नेछ ।

(6) समितिले विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक समता एवम् समावेशीकरण, लगायत यस मापदण्डको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धी कार्य गर्नेछ ।

(7) समितिले उपदफा (6) बमोजिमको कार्यका अतिरिक्त विद्यालय भौतिक पूर्वाधारसम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी जलवायु अनुकूलित प्रविधि, गुणस्तरीय निर्माण सामग्री, विधि, पद्धति लगायतका विषयमा स्थानीय तह एवम् विद्यालयलाई सहजीकरण गर्न सक्नेछ ।

६. स्थानीय तह स्तरीय विद्यालय पूर्वाधार विकास समिति: (१) आफ्नो स्थानीय तह भित्रका विद्यालयहरूको भौतिक एवम् प्राविधिक पक्षको अध्ययन अनुगमन, विद्यालय निर्माण एवम् पुनर्संरचना, लैङ्गिक समता एवम् समावेशीकरण, विद्यालय विपत व्यवस्थापन तथा विपद जोखिम न्युनीकरण र उत्थानशील शिक्षा तथा बृहत विद्यालय सुरक्षा लगायतका कार्यका लागि स्थानीय तहले स्थानीय पूर्वाधार हेर्ने समिति वा उपसमिति वा कार्यदलको संयोजकको संयोजकत्वमा योजना तथा कार्यक्रम, प्राविधिक (इन्जिनियर), वातावरण क्षेत्र हेर्ने, लैङ्गिक समता एवम् समावेशीकरण हेर्ने अधिकृत, शिक्षा शाखा प्रमुख समेत रहने गरी स्थानीय तह स्तरीय विद्यालय पूर्वाधार विकास समिति गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठित समितिको दायित्व र काम कर्तव्य देहायबमोजिम हुने छ ।

(क) स्थानीय तह भित्रका विद्यालयको भौतिक अवस्थाको सर्वेक्षण गर्ने गराउने र पुनरावलोकन गर्ने ।

(ख) विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास विस्तार एवम् पुनर्संरचनाका लागि गुरुयोजना बनाउने ।

(ग) विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको संरक्षण संवर्द्धन गर्ने, गराउने ।

(घ) भौतिक निर्माण तथा विकास विस्तार गर्नुपर्ने विद्यालयहरूबारे स्थानीय तहमा सिफारिस गर्ने ।

- (ड) विद्यालय पूर्वाधारसम्बन्धी कामको अनुगमन गर्ने, गराउने ।
- (च) विद्यालय निर्माण एवम् पुनर्सवलीकरण गर्दा वातावरणीय तथा सामाजिक पक्षमा पर्नसक्ने नकारात्मक असरको पहिचान र न्युनिकरणका लागि सहजीकरण गर्ने ।
- (छ) निर्माण एवम् पुनर्सवलीकरणका लागि दिइने कार्यादेशमा वातावरणीय तथा सामाजिक मुद्दाहरूको व्यवस्थापनको प्रावधान राख्ने एवम् राख्न लगाउने ।
- (ज) विद्यालयमा हुने लैङ्गिक तथा यौनजन्य हिंसा, वुलिङ्ग दुर्व्यवहार लगायतका हिंसाजन्य कार्य उपरका गुनासो सुनुवाइ गर्ने तथा कारवाहि अगाडी बढाउने व्यवस्था गर्ने।
- (झ) स्थानीय तहको विपद व्यवस्थापन समितिसँग राय सल्लाह परामर्श लिने र समितिबाट तोकिएका कार्य गर्ने
- (ञ) स्थानीय तह र केन्द्रमा नियमित प्रतिवेदन पठाउने ।

परिच्छेद-३

जग्गा तथा भौतिक संरचना सम्बन्धी व्यवस्था

७. जग्गा सम्बन्धी व्यवस्था: (१) सामुदायिक वा सार्वजनिक विद्यालयले भौतिक संरचना बनाउँदा विद्यालयको आफ्नै नाममा जग्गा धनी दर्ता प्रमाण पुर्जा भएको वा प्रचलित कानून बमोजिम जग्गाको भोग चलन गर्न अनुमति प्राप्त गरेको जग्गामा मात्र विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्नु पर्नेछ ।
- (२) विद्यालय सञ्चालन गर्नका लागि न्यूनतम आधारभूत तह कक्षा १ देखि ५ सम्मको लागि १,५३० वर्ग मिटर, आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ सम्मको लागि २,५४५ वर्ग मिटर, माध्यमिक तह कक्षा १ देखि १० सम्मको लागि ३,३१० वर्ग मिटर र माध्यमिक तह कक्षा १ देखि १२ सम्मको लागि ४,०७२ वर्ग मिटर जग्गा भएको हुनु पर्नेछ ।
- (३) विद्यालयले भौतिक संरचना निर्माण गर्दा आफूसँग भएको उपलब्ध जमिन मध्ये जम्मा क्षेत्रफलको कम्तीमा साठी प्रतिशत जमिन खाली छोडेर मात्र विद्यालय भवन बनाउनु पर्नेछ ।

(४) प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन गर्ने विद्यालयको हकमा कृषि तथा पशु पालन सञ्चालन गर्ने विद्यालयको लागि विद्यालय कम्पाउण्ड भन्दा कम्तिमा हिमाली तथा पहाडी क्षेत्रमा २,५४४ वर्ग मिटर र तराइ मधेशका हकमा ३,३८६ वर्ग मिटर जग्गा हुनु पर्नेछ । यसका अतिरिक्त सिचाइ सुविधा युक्त कृषि योग्य जमिन, विद्युतीय लाइनको उपलब्धता तथा कम्तिमा प्रत्येक संकायमा (३ कक्षाकोठा+१ प्रयोगशाला) गरी ४ वटा थप कक्षाकोठाहरू हुनु पर्नेछ।

८. विद्यालयमा रहने भौतिक संरचना:(१) विद्यालयमा देहायबमोजिमका भौतिक संरचना रहन सक्नेछन् ।

- (क) कक्षाकोठाहरू,
- (ख) खानेपानी,
- (ग) शौचालय,
- (घ) प्रधानाध्यापक, शिक्षक तथा प्रशासनिक कार्यकक्ष,
- (ङ) खेल मैदान,
- (च) पुस्तकालय,
- (छ) प्रयोगशाला,
- (ज) खाजा घर वा भान्सा कोठा,
- (झ) मनोरञ्जन कक्ष,
- (ञ) पर्खाल वा घेराबार,
- (ट) पालेघर,
- (ठ) आवासिय विद्यालयको हकमा छुट्टै आवास भवन,
- (ड) प्राथमिक स्वास्थ्य उपचार कक्ष,
- (ढ) बैठक तथा सम्मेलन कक्ष,
- (ण) पोशाक वा स्यानिटरी प्याड परिवर्तन कक्ष,
- (त) स्टोर,

(द) स्थानीय तहले तोकेका अन्य संरचना।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका भौतिक संरचना कायम गर्दा प्रत्येक विद्यालयमा विद्यार्थीका लागि फर्निचरसहितको कक्षाकोठा, छात्रछात्राका लागि बेग्लाबेग्लै शौचालय, खानेपानी र सरसफाइसहितको भौतिक पूर्वाधार तयार गर्नु पर्नेछ छ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको भौतिक पूर्वाधार नभएका विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको आधारमा आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्नु पर्नेछ । त्यसरी निर्माण हुन नसक्ने भएमा वा विद्यालय आवश्यक नभएका अवस्थामा प्रचलित कानून बमोजिम त्यस्तो विद्यालय अन्य विद्यालयमा समायोजन गर्नु पर्नेछ ।

(४) विद्यालयमा तहगत तथा विद्यार्थी संख्याको आधारमा रहनु पर्ने न्यूनतम पूर्वाधार सम्बन्धी व्यवस्था अनुसूची-१ मा व्यवस्था भए बमोजिम हुनेछ ।

९. कक्षाकोठाको आकार साइज र सङ्ख्या (१) विद्यालयका कक्षाकोठाको क्षेत्रफल सामान्यतया देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(क) आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ सम्मको लागि प्रतिविद्यार्थी न्यूनतम १.०० वर्ग मिटर,

(ख) माध्यमिक तह कक्षा ९ देखि १२ सम्मको लागि प्रतिविद्यार्थी न्यूनतम १.०० वर्ग मिटर। माध्यमिक तहको लागि प्रति विद्यार्थी १.२० वर्ग मिटर हुने गरी गरिएमा अझ राम्रो हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कक्षाकोठाको साइज ६० वर्ग मिटरभन्दा ठूलो बनाउनु हुँदैन ।

(३) कक्षाकोठाको आकार निर्धारण गर्दा लम्बाइ र चौडाइको अनुपात १:१.१६ देखि १:१ हुन सक्नेछ।

(४) कक्षाकोठाको लेख्ने पाटी र अन्तिम बेन्चमा बस्ने विद्यार्थीको दूरी अधिकतम ७ मिटर भन्दा टाढा नहुने गरी कक्षा कोठाको व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ । त्यस्तै कक्षा कोठाको पहिलो पङ्क्तिमा बस्ने विद्यार्थी र लेख्ने पाटि बिचको दूरी दुई मिटर भन्दा नजिक हुनुहुँदैन । शिक्षकले कक्षा कोठामा पढाउँदा प्रत्येक विद्यार्थीको गतिविधि अवलोकन गर्न सक्ने गरी बेञ्च तथा डेस्कको व्यवस्थापन गरिएको हुनु पर्नेछ ।

(५) कक्षाकोठाको उचाइ भुइ (टाई बिम) देखि छतसम्म कम्तीमा हिमाली तथा पहाडी जिल्लामा ३.२ मिटर र तराईका जिल्लामा ३.६ मिटर हुनु पर्नेछ ।

(६) कक्षाकोठाको ड्रइड, डिजायन तथा निर्माण गर्दा पर्याप्त हावा तथा प्रकाश पुग्ने गरी झ्याल ढोका राखिएको हुनु पर्नेछ ।

(७) अपाङ्गता भएका विद्यार्थीको निमित्त सञ्चालित स्रोत कक्षाका लागि आवश्यक कक्षाकोठा, सोको निमित्त निर्धारित न्यूनतम सक्षमताको आवश्यकता अनुकूल हुनु पर्नेछ।

१०. शिक्षक कक्ष तथा अन्य कक्ष सम्बन्धी व्यवस्था: (१) विद्यालयमा सामान्यतया प्रधानाध्यापकको लागि र अन्य शिक्षकहरूको छुट्टै कार्यकक्ष हुनु पर्नेछ ।

(२) विद्यालयमा भण्डार तथा भान्सा कोठा रहने भएमा अलग अलग हुने गरी निर्माण गर्नु पर्नेछ ।

(३) विद्यालयमा कर्मचारी रहेकोमा कर्मचारी कार्य कक्ष तथा पाले पहरा सहितको सुरक्षा दिइएको भएमा त्यस्तो सुरक्षामा खटिने कर्मचारीको कार्यस्थल वा कक्षको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

११. खेल मैदान. (१) विद्यालयमा सबै विद्यार्थी, शिक्षक तथा अन्य कर्मचारी उभिन, खेल्न तथा अन्य गतिविधि गर्न सक्ने पर्याप्त खेल मैदान हुनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम विद्यालयमा हुनु पर्ने खेलमैदानको क्षेत्रफल देहाय अनुसार निर्धारण गरिएको छ:

(क) प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको लागि न्यूनतम १५० वर्ग मिटर,

(ख) आधारभूत तह कक्षा १ देखि ५ सम्मको लागि २५० वर्ग मिटर,

(ग) आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ सम्मको लागि ६५० वर्ग मिटर,

(घ) माध्यमिक तह कक्षा १ देखि १२ सम्मको लागि ८५० वर्ग मिटर ।

१२. शौचालय (१) विद्यालयमा छात्र र छात्राको लागि छुट्टाछुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(२) शौचालय, बालमैत्री, अपाङ्गतामैत्री एवम् लैङ्गिकमैत्री हुनु पर्नेछ ।

(३) शौचालयमा युरिनल र हात धुने धारा र बेसिन समेत हुनु पर्नेछ ।

- (४) शौचालयमा पर्याप्त भेन्टिलेसन र उज्यालोको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (५) छात्रा शौचालयमा स्यानिटरी प्याड डिस्पोजलको व्यवस्था समेत हुनु पर्नेछ ।
- (६) सेप्टि ट्याङ्की खानेपानीको ट्याङ्कीभन्दा कम्तीमा ३० मिटर टाढा हुनु पर्नेछ ।

१३. पुस्तकालय, प्रयोगशाला तथा मनोरञ्जन कक्ष : (१) विद्यालयमा पुस्तकालय, प्रयोगशाला, कम्प्युटर कक्ष तथा मनोरञ्जन कक्षको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

(२) पुस्तकालय बनाउँदा अध्ययनरत विद्यार्थीको तह, स्तर र संख्याको आधारमा पुस्तकालयको व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ ।

(३) पुस्तकालयको क्षेत्रफल जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्याको कम्तीमा १०% विद्यार्थीलाई आधार मानेर प्रति विद्यार्थी २.४० वर्गमिटरका दरले पुग्ने क्षेत्रफलको हुनु पर्नेछ ।

(४) पुस्तकालयमा विद्यार्थी अनुकूल हुने गरी पर्याप्त बेन्च कुर्ची र टेवललगायतका फर्निचरको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(५) भुइँदेखि (टाई बिम) देखि छतसम्म कम्तीमा हिमाली तथा पहाडी जिल्लामा ३.२ मिटर र तराई तथा मधेसका जिल्लामा ३.६ मिटर उचाइ हुनुपर्ने र पर्याप्त उज्यालो तथा भेन्टिलेसनको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(६) विद्यालयमा रहने प्रयोगशालाको हकमा देहाय बमोजिम हुने गरी गर्नु पर्नेछ:-

(क) विषयगत छुट्टाछुट्टै प्रयोगशाला कक्ष हुनुपर्ने र विषयअनुसार चाहिने टेबल कुर्ची लगायत अन्य सामग्रीको समेत व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ।

(ख) कम्प्युटर कक्षाको साइज प्रति विद्यार्थी २.४० वर्ग मिटरका दरले र अन्य प्रयोगशालाको लागि प्रति विद्यार्थी ४.०० वर्गमिटरका दरले पुग्ने क्षेत्रफल भएको कक्ष हुनु पर्नेछ ।

(ग) प्रयोगशालामा विद्यार्थी एवम् शिक्षकका लागि आवश्यक ड्रेस र आकस्मिक सुरक्षाको समेत व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(७) विद्यालयमा रहने पुस्तकालय, प्रयोगशाला तथा मनोरञ्जन कक्षको न्यूनतम क्षेत्रफल अनुसूची-२ मा व्यवस्था गरिए बमोजिम हुने गरी गर्नु पर्नेछ ।

१४.पर्खाल घेरा वा घेराबार (१) विद्यालय तथा मानवीय सुरक्षाको लागि कम्तीमा १.५ मिटर उचाई भएको र कम्तीमा २५ सेन्टिमिटर चौडाई भएको पर्खाल घेरा वा घेराबारको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

(२) विद्यालयको परिसरमा घेरावार लगाउँदा तार जालीको प्रयोग गर्ने र विद्यालयलाई हरित गृहको रूपमा विकास गर्न प्रत्येक १.० मिटरको अन्तरमा मझौला प्रकारको रुख तथा विरुवा लगाउनु पर्नेछ ।

(३) सुरक्षा चुनौतीलाई बिश्लेषण गरी आवश्यक निर्माण विधि तथा साधन प्रयोग गर्न सकिनेछ ।

१५.सरसफाइ सम्बन्धी व्यवस्था:(१) विद्यालयमा नियमित रूपमा सरसफाई गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सरसफाइको लागि देहाय बमोजिम व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ:-

(क) कुहिने र नकुहिने फोहरलाई छुट्याई व्यवस्थापन गर्नेछ।

(ख) कुहिने फोहरलाई व्यवस्थित खाडलमा वा फोहोर विसर्जन भाडामा मात्र जम्मा गर्नु पर्नेछ ।

(ग) नकुहिने फोहरलाई कुनै भाँडा वा बोरामा जम्मा गरी तोकिएको स्थानमा पठाउने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।

(घ) हरेक कक्षाकोठाभित्र फोहोर राख्ने भाडो (डस्टविन) को अनिवार्य व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(३) विद्यालयले फोहोरको संकलन तथा व्यवस्थापनको लागि सम्बन्धित स्थानीय तहसंग समन्वय गर्नु पर्नेछ।

(४) बालबालिकाको उचाइका आधारमा सबैको पहुँचमा हुने गरी बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री धारा, शौचालय र वास बेसिन हुनु पर्नेछ ।

(५) पानीको भरपर्दो स्रोत नभएका विद्यालयले आकाशे पानीलाई प्रयोग गर्नका लागि पानी भण्डारण ट्याङ्की निर्माण गर्नु पर्नेछ ।

१६.खानेपानी सम्बन्धी व्यवस्था:(१) प्रत्येक विद्यालयले विद्यार्थी, शिक्षक तथा कर्मचारीको लागि आवश्यक खानेपानीको प्रवन्ध गर्नु पर्नेछ ।

(२) विद्यालयले सुरक्षित पानीको लागि न्यूनतम ४८ घण्टासम्म पुग्नेगरी पानीको भण्डारण क्षमताको स्रोतको सुनिश्चितता गर्नु पर्नेछ ।

(३) सरसफाइ तथा पिउनको लागि योग्य र परिक्षण गरिएको पानीको स्रोत हुनु पर्नेछ ।

(४) आकाशे पानीमा भर पर्नुपर्ने विद्यालयमा स्वच्छ भण्डारणको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(५) विद्यालय संचालन रहेका समयमा प्रतिविद्यार्थी दैनिक १२ लिटर र आवाशीयका लागि प्रतिविद्यार्थी दैनिक १३५ लिटर पानीको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(६) स्रोतबाट विद्यालयसम्म आएको पानीलाई उपयुक्त रूपमा पिउन तथा प्रयोग गर्न मिल्ने गरी सुद्धिकरण (फिल्ट्रेसन) गर्नु पर्नेछ ।

(७) पानिको सुद्धिकरण (फिल्ट्रेसन) गर्दा आर्थिक रूपमा विद्यालयलाई भार नपर्ने गरी सस्तो तथा सुलभ विधिको प्रयोग गर्नु पर्नेछ।

(८) सामान्यतया विद्यालय कुनै कारणले एक हप्ताभन्दा बढी समय बन्द भएमा सङ्कलित पानी प्रयोग गर्न हुँदैन। प्रयोग गर्नेपर्ने अवस्था भएमा उपयुक्त बिधिले शुद्धीकरण गरी पानीको स्वच्छता परीक्षण पश्चात मात्र प्रयोगको व्यवस्था मिलाउनुपर्ने छ ।

(९) जनस्वास्थ्यलाई ध्यान दिई विद्यालयमा प्रयोग हुने पानीको समय समयमा परीक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

१७. विद्यालयमा प्रयोग हुने फर्निचर: (१) प्रत्येक विद्यालयले विद्यालयमा अध्ययनको लागि भर्ना भएका विद्यार्थीको उमेर, कक्षा तथा तहगत आधारमा सुरक्षित र सजिलो फर्निचरको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(२) प्रारम्भिक बालविकास कक्षा तथा प्राथमिक तह कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाको हकमा विद्यार्थीलाई चिसो तातोबाट बचाउन कम्तिमा २.५ से.मि. बाक्लो काठको भुई हुनु पर्नेछ । काठको फ्लोरिङ्ग जमिनभन्दा कम्तीमा ५ से.मि. उचाइमा हुनु पर्नेछ । कक्षाकोठामा गुन्द्री वा सुकुल वा डसना वा चकटी वा गलैचा वा कपडाको कार्पेटको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ र सोको चौडाई कम्तिमा ७ मि.मि. र मोटाई कम्तिमा २५ मि.मि. हुनु पर्नेछ ।

(३) कक्षा ४ देखि माथिल्ला कक्षाका हकमा विद्यालयको कक्षागत विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा बेन्च, डेक्स वा टेवलको व्यवस्था हुनुपर्ने छ । डेक्स वा टेवलको चौडाई सामान्यतया ३५ सेन्टिमिटर तथा उचाई ७५ सेन्टिमिटर तथा बेन्चको चौडाई सामान्यतया २७ सेन्टिमिटर र चौडाई ४५ सेन्टिमिटर हुनु पर्नेछ ।

(४) अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि अपाङ्गता अनकुलन हुने गरी वैयक्तिक आवश्यकताका आधारमा व्यवस्थापन गर्नुपर्ने छ । दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि ब्रेल पाठ्यपुस्तक एवम् स्लेट स्टाइलस प्रयोग गर्न मिल्ने कुर्सी टेबुलको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

१८. प्राथमिक उपचार कक्ष (१) विद्यालयमा आकस्मिक एवम् प्राथमिक उपचारका लागि उपचार कक्षको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(२) प्राथमिक उपचार कक्षमा पूर्ण रूपमा सरसफाइयुक्त कम्तीमा ३०० विद्यार्थीका लागि एक बेडका दरले वेडको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(३) विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रमसँग प्राथमिक उपचार कक्ष एकिकृत रूपमा सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

(४) विद्यालयमा आवश्यक मात्रामा प्राथमिक स्वास्थ्य उपकरण तथा सामाग्री राख्नु पर्नेछ र विद्यालयले सम्बन्धित स्थानीय तहसंग समन्वय गरी निश्चित अवधिमा विद्यार्थीको स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-४

जग्गा छनोट, प्राथमिकता, रङ्गोगन तथा गुर्योजना सम्बन्धी व्यवस्था

१९. पूर्वाधार विकासका लागि जग्गा छनोट: (१) विद्यालयले भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि सफा, स्वच्छ वातावरण भएको, विद्यार्थीको आवतजावतको हिसाबले सहज र सुरक्षित स्थान तथा जग्गाको छनोट गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार निर्माणको लागि स्थान तथा जग्गा छनोट गर्दा पहिरो जाने, खोलाको छेउ, वन्यजन्तुको आक्रमण हुन सक्ने वनजङ्गल तथा राष्ट्रिय निकुञ्जको छेउ, दलदले जमिन भएको ठाउँमा विद्यालय भवन बनाउने जग्गा छनोट गर्नु हुँदैन । त्यसरी स्थान तथा जग्गा छनोट गर्दा तुलनात्मक रूपमा सुरक्षित स्थान छनोट गर्नु पर्नेछ ।

(३) विद्यालयको भौतिक संरचना निर्माण गर्दा होहल्ला हुने ठाउँ, कलकारखानाको नजिक तथा प्रतिकूल वातावरणिय प्रभाव पार्ने ठाउँमा विद्यालय निर्माण गर्नु हुँदैन।

(४) विद्यालयको पुर्वाधार निर्माणको लागि जमिनको छनोट गर्दा प्रचलित भवन सम्बन्धी कानून, भूउपयोग सम्बन्धी कानून, वातावरण सम्बन्धी कानून बमोजिम हुने गरी गर्नु पर्नेछ ।

(५) विद्यालयको भौतिक पुर्वाधार निर्माणको लागि आवश्यक जग्गा तथा स्थानको छनोटको लागि सहजीकरण गर्नु सरोकारवालाको जिम्मेवारी हुनेछ ।

२०.भौतिक पुर्वाधार निर्माणको प्राथमिकता (१) विद्यालयले आफ्नो भौतिक पुर्वाधार निर्माण गर्दा आवश्यकता र औचित्यको आधारमा प्राथमिकताक्रम निर्धारण गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राथमिकताक्रम निर्धारण गर्दा उपलब्ध बजेट तथा कार्यक्रम बमोजिम देहायको प्राथमिकताक्रम अनुसार हुनेछ ।

(क) कक्षाकोठा,

(ख) शौचालय तथा पोशाक वा स्यानिटरी प्याड परिवर्तन कक्ष,

(ग) खानेपानीको व्यवस्था,

(घ) खेलमैदान,

(ङ) शिक्षक तथा प्रधानाध्यापक कक्ष र प्रशासनिक कक्ष,

(च) पुस्तकालय कक्ष,

(छ) प्रयोगशाला कक्ष,

(ज) प्राथमिक उपचार कक्ष,

(झ) खाजाघर तथा स्टोर,

(ञ) पर्खाल वा घेरावार,

(ट) बैठक कक्ष, सभाकक्ष, अडिटोरियम हल तथा मनोरन्जन कक्ष

(ठ) पालेघर,

(ड) आवासिय विद्यालयको हकमा छुट्टै आवास भवन,

(ढ) अन्य ।

२१. विद्यालयमा प्रयोग हुने रङ्गरोगन (१) विद्यालयले आफ्नो भौतिक संरचनामा आवश्यक सुरक्षा तथा सौन्दर्य कायम गर्न समय समयमा रङ्गरोगन गर्नु पर्नेछ ।

(२) विद्यालयबाट हुने रङ्ग रोगनमा एकरूपता कायम गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम एकरूपता कायम गर्न विद्यालयका भौतिक पूर्वाधारको रङ्गरोगनमा अनुसूची-३ मा व्यवस्था भए बमोजिम पूर्वाधारको अनुसार रङ्ग रोगन निर्धारण गरिएकोछ ।

२२. पूर्वाधारको लेखाजोखा तथा गुरुर्योजना निर्माण: (१) विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको प्राविधिक लेखाजोखा सम्बन्धित स्थानीय तहबाट हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम लेखा जोखा हुँदा भौतिक पूर्वाधारको आवश्यकता, जोखिम तथा पर्याप्तता भए नभएको आधारमा विश्लेषण हुनेछ ।

(३) विद्यालयको भवन तथा कक्षाकोठा असुरक्षित देखिएमा त्यस्तो भवन वा कक्षाकोठामा पठनपाठन लगायत कुनैपनि शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुहुदैन ।

(४) विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार निर्माण एवम् मर्मतको प्राथमिकतासहितको समष्टिगत गुरुर्योजना स्थानीय तहबाट निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको गुरु योजना स्थानीय तहको योजनामा समावेश भए बमोजिम हुनेछ ।

(६) प्रत्येक विद्यालयबाट विद्यालय पूर्वाधार विकासको लागि प्राथमिकता निर्धारण गरी विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक हुनेछ ।

२३. विद्यालयलाई जानकारी गराउनु पर्ने: (१) स्थानीय तहले विद्यालयको गुरुर्योजना सम्बन्धी कार्य गर्दा सो बमोजिमको विद्यालयगत प्राथमिकताबारे सम्बन्धित विद्यालयलाई जानकारी गराउने छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गुरुर्योजना बमोजिम विद्यालयमा माथिल्लो कक्षा वा तह थप गरी सञ्चालन गर्नु पर्ने भएमा त्यसको लागि कक्षाकोठा र अन्य भौतिक पूर्वाधारको आवश्यकता प्रक्षेपण गर्नु पर्नेछ।

परिच्छेद-५

इइङ डिजायन, खरिद तथा अनुमति सम्बन्धी व्यवस्था

२४. इइङ डिजाइन स्वीकृति : (१) विद्यालयको भौतिक संरचना निर्माण गर्नु पूर्व जग्गाको उपलब्धता तथा आकार समेतको आधारमा प्रचलित कानून बमोजिम इइङ डिजाइन तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) विद्यालयले भौतिक निर्माणको लागि तयार गरेको इइङ डिजाइन अख्तियारप्राप्त अधिकारीबाट स्वीकृत गराउनु पर्नेछ।

(३) विद्यालयमा निर्माण हुने कक्षा कोठाको साइज यसै मापदण्ड बमोजिम हुने गरी गर्नु पर्नेछ ।

तर अध्ययनरत विद्यार्थी सङ्ख्या र विद्यालयको आवश्यकताका आधारमा निर्माण सम्पन्न भएका कक्षाकोठालाई अस्थायी रूपमा विभाजन गरी कक्षाकोठा, स्टोर, लेखा, प्रधानाध्यापक कक्ष, प्राथमिक उपचार कक्ष, शैक्षिक तथा प्रशासनिक कक्ष लगायत आवश्यकता अनुसार अन्य प्रयोजनका लागि प्रयोग गर्न सकिनेछ।

(४) विद्यालयमा निर्माण हुने पूर्वाधार अपाङ्गतामैत्री, वालमैत्री, वातावरणमैत्री, सफा, शान्त, पर्याप्त उज्यालो (प्राकृतिक तथा कृत्रिम दुवै प्रकारको व्यवस्था भएको), प्रविधिमैत्री, शिक्षाका लागि विद्युतीय पूर्वाधार, खानेपानिको व्यवस्था, पार्किङ स्टेशन, पानी सहितका शौचालयको व्यवस्था हुनु पर्नेछ र शैक्षिक, प्रशासनिक, प्रयोगशाला, चमेनागृह लगायतका पूर्वाधार प्रचलित कानून बमोजिम अख्तियारप्राप्त अधिकारीबाट स्वीकृत गराई निर्माण गर्नु पर्नेछ।

(५) विद्यालयले पूर्वाधार निर्माण गर्दा राष्ट्रिय भवन संहिताले तोके बमोजिमका इइङ डिजाइन IS 1893:2016(Part 1), NBC 105:2020, NBC 206;2015, Minimum Design Loads And Associated Criteria for Buildings and Other Structure (ASCE/SEI 7-16), IS 13935:2009 Seismic Evaluation Repair and Strengthening of Masonary Building Guidelines , IS 13988-2013 Seismic Evaluation Repair and Strengthening of Concrete Building Guidelines, Seismic Evaluation And Retrofit of Existing Building (ASCE/SEI 41-17), 2021 International Existing Building Code (IEBC) को आधारमा दक्ष प्राविधिक जनशक्तिबाट इइङ डिजाइन तयार गरी अख्तियार प्राप्त अधिकारीबाट स्वीकृत गरेर मात्र निर्माण गर्नु पर्नेछ ।

(६) यस मापदण्ड लागू हुनु अघि निर्माण भइसकेका पूर्वाधारमा तला थप गर्नुपरेमा दक्ष प्राविधिकबाट IS 1893:2016(Part 1), NBC 105:2020, NBC 206;2015, Minimum Design Loads And Associated Criteria for

Buildings and Other Structure (ASCE/SEI 7-16), IS 13935:2009 Seismic Evaluation Repair and Strengthening of Masonary Building Guidelines , IS 13988-2013 Seismic Evaluation Repair and Strengthening of Concrete Building Guidelines, Seismic Evaluation And Retrofit of Existing Building (ASCE/SEI 41-17), 2021 International Existing Building Code (IEBC) को आधारमा ड्रइङ डिजाइन तयार गरी अख्तियारप्राप्त अधिकारीबाट स्वीकृत गरेर मात्र निर्माण गर्नु पर्नेछ ।

(७) यस दफा बमोजिम नयाँ बन्ने विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको लागि हिमाली क्षेत्र, पहाडी क्षेत्र तथा तराईको लागि राष्ट्रिय भवन संहिताले निर्धारण गरे बमोजिमको नमुना ड्रइङ डिजाइन केन्द्रबाट उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

२५. लागत अनुमानको तयारी तथा स्वीकृति: (१) विद्यालयले सम्बन्धित निकायबाट स्वीकृत नमर्स, दररेट निर्धारण समितिबाट निर्धारण भएको निर्माण सामग्री, ढुवानी तथा श्रमिक ज्यालाको दररेट, सरकारी संस्थान, प्राधिकरण, निगम या यस्तै प्रकृतिका संस्था वा स्वीकृत जिल्ला दररेट, स्थानीय तहबाट स्वीकृत दररेटका आधारमा सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिम लागत अनुमान तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) अनुसारको लागत अनुमान सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी कानून बमोजिम स्वीकृत भएको हुनु पर्दछ।

२६. विद्यालयमा हुने निर्माण कार्यको स्वरूप: (१) खरिद सम्बन्धी प्रचलित कानूनको अधीनमा रहि विद्यालयमा हुने निर्माण कार्य देहायका कुनै एक वा एक भन्दा बढी ढाँचा वा प्रक्रिया बमोजिम सञ्चालन हुनेछः-

(क) बोलपत्रका माध्यमबाट निर्माण कार्य,

(ख) उपभोक्ता समितिबाट निर्माण कार्य,

(ग) अमानतबाट निर्माण कार्य,

(घ) खरिद सम्बन्धी प्रचलित कानूनले निर्धारण गरेका अन्य विधिबाट ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम उपभोक्ता समितिबाट निर्माण हुने कार्यका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समितिबाट उपभोक्ता समिति गठन गर्नु पर्नेछ र अमानतबाट गरिने कार्यका लागि सम्बन्धित अख्तियारप्राप्त निकायबाट स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

(३) विद्यालयमा हुने निर्माण कार्य एक वर्षीय (चालु आ.व. भित्र सम्पन्न हुने) वा बहुवर्षीय योजनाका रूपमा कार्यान्वयन हुन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम बहुवर्षीय योजना भएमा जुन निकायको स्रोतबाट निर्माण हुने हो सोही निकायबाट स्रोतको सुनिश्चितता गराउनु पर्नेछ ।

२७. खरिद इकाइ गठन र मूल्याङ्कन : (१) प्रत्येक विद्यालयले सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी कानूनले निर्धारण गरेको विधि र प्रक्रिया बमोजिम खरिद इकाइ गठन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको खरिद इकाइले खरिदसम्बन्धी योजना, बोलपत्र सम्बन्धी कागजात मूल्याङ्कन मापदण्ड तयारी गर्ने, सूचना प्रकाशन गर्ने, बोलपत्र सम्बन्धी कागजात बितरण गर्ने, प्राप्त गर्ने, कार्य सम्पादन जमानत लिने र त्यसको परिक्षण गरी सुरक्षित राख्ने, खरिद गरिएको मालसामान, निर्माण कार्य र सेवाको गुणस्तर परिक्षण गर्ने गराउने, खरिद कारबाहिको अभिलेख राख्ने र बोलपत्रसम्बन्धी कागजात मूल्याङ्कन समिति समक्ष पेश गर्ने सहितका खरिद सम्बन्धी काम गर्नु पर्नेछ ।

(३) विद्यालयको निर्माण सम्बन्धी बोलपत्रको मूल्याङ्कन सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी कानूनले निर्धारण गरे बमोजिमको मूल्याङ्कन समितिबाट मूल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ ।

(४) विद्यालयले खरिद सम्बन्धी कार्यको लागि सम्बन्धित स्थानीय तहबाट सहयोग प्राप्त गर्न सक्नेछ।

(५) विद्यालयमा हुने खरिदका सम्बन्धमा सम्बन्धित स्थानीय तहबाट आवश्यक सहयोग हुनेछ ।

२८. विद्यालयले नयाँ निर्माण वा मर्मतको लागि अनुमति लिनु पर्ने : (१) विद्यालयले नयाँ निर्माण वा मर्मतको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने अनुमतिको लागि कार्यसञ्चालन समयतालिका, वातावरणिय तथा सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी रूजुसूची तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) सम्बन्धित निकायले विद्यालयलाई निर्माण एवम् मर्मतको काम गर्ने अनुमति दिँदा अनुगमन एवम् सहजीकरणका लागि जिम्मेवार कर्मचारी तोकि विद्यालयलाई जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

(३) विद्यालयले भौतिक निर्माण कार्यसञ्चालन समयतालिका अनुसूची- ४ मा व्यवस्था भए बमोजिम तयार गर्नु पर्नेछ । ।

(४) विद्यालयले वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी रुजुसूची अनुसूची-५ बमोजिमको ढाँचामा तयार गरी पेश गर्नु पर्नेछ ।

२९.पूर्वाधार विकासका लागि आर्थिक व्यवस्थापन: (१) यस मापदण्ड बमोजिम भौतिक पूर्वाधार निर्माण एवम् मर्मत सम्भारका लागि भौतिक निर्माण एवम् मर्मत पुँज्जीगत खर्च शीर्षक तोकनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको खर्च शीर्षकमा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार, स्थानीय तहबाट प्राप्त हुने अनुदान, गैरसरकारी सँघ संस्था, अभिभावक तथा अन्य निकायबाट प्राप्त सहयोग पूर्वाधार विकासका लागि जम्मा गर्न सकिनेछ । यसरी प्राप्त हुने सहयोग नगद, जिन्सी, श्रम सहयोग वा अन्य कुन प्रकृतिको हो सो खुलाइ अभिलेख गर्नु पर्नेछ ।

(३) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहबाट शर्त तोकि प्राप्त भएको बजेट सोही शर्त बमोजिममात्र खर्च गर्नु पर्नेछ । यसरी सरकारबाट आर्थिक व्यवस्थापनका लागि साझेदारी गर्न सकिने शर्तसहित प्राप्त भएको बजेट व्यवस्थापन गर्दा साझेदारबाट प्राप्त सहयोगको विवरण खुलाइ स्वीकृत ड्रइङ्ग डिजाइनका आधारमा निर्माण गर्नु पर्नेछ ।

(४) लागत साझेदारीमा पूर्वाधार विकास गर्दा कूल लागत र साझेदारबाट प्राप्त भएको बजेट विवरण निर्माण सम्पन्न नभएसम्मका लागि सबैले देख्ने सार्वजनिक स्थानमा फल्यास बोर्ड राख्नु पर्नेछ र सोको जानकारी बजेट उपलब्ध गराउने निकायलाई जानकारी गराउने तथा उक्त विषय सामाजिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा समेत समावेश गर्नु पर्दछ ।

(५) विद्यालय पूर्वाधार विकास तथा मर्मतमा प्राप्त भएको बजेट पूर्वाधार विकास एवम् मर्मत बाहेकका अन्य शीर्षकमा खर्च गर्नु हुँदैन ।

३०. **निर्माण एवम् मर्मत व्यवस्थापन:** (१) विद्यालयमा हुने सबै प्रकारका निर्माण, मर्मत, आपूर्ति तथा परामर्श सेवा सम्बन्धी अन्य खरिद कार्य सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी प्रचलित कानूनले निर्धारण गरेको विधि र प्रक्रिया बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कार्य गर्दा विद्यालय पूर्वाधार निर्माण एवम् मर्मतका लागि छनोट भएका वा जिम्मेवारी पाएको व्यक्ति, फर्म, कम्पनीसँग विद्यालयले समयतालिका सहितको कार्यसम्पादन सम्झौता गर्नुपर्नेछ र उक्त कार्यसम्पादन सम्झौतामा वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी रुजुसूची भर्न लगाइ रुजुसूचीले निर्दिष्ट गरे अनुसार आवश्यक व्यवस्थापन गर्ने विषय समावेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) विद्यालयमा हुने भौतिक निर्माण एवम् मर्मत कार्यको नियमित अनुगमन र सहजीकरण सम्बन्धित प्राविधिकबाट गर्नु पर्नेछ ।

(४) विद्यालयको भौतिक निर्माण कार्यको अनुगमन मन्त्रालय तथा मातहतका निकाय, प्रदेश सरकार तथा अन्तर्गतका निकाय, स्थानीय तह र विकास निर्माणमा संलग्न निकायबाट समय समयमा हुन सक्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम भएको अनुगमनबाट प्राप्त सुझाव कार्यान्वयन गर्ने गराउने दायित्व सम्बन्धित विद्यालयको हुनेछ ।

३१. **कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन :** (१) यस मापदण्ड बमोजिम निर्माण, पुनर्सवलीकरण एवम् मर्मत भएका भौतिक पूर्वाधारको कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन विद्यालय वा स्थानीय तहबाट तोकिएको प्राविधिकबाट म.ले.प.फाराम नं: ५१० को ढाँचामा तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तयार भएको कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन विद्यालयको प्रधानाध्यापकबाट स्वीकृत हुनु पर्नेछ।

(३) विद्यालयले स्वीकृत कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन एकिकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीमा आवद्ध गर्नु पर्नेछ।

परिच्छेद-६

निकायगत भूमिका

३२. स्थानीय तहको भूमिका: विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि स्थानीय तहको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) विद्यालयको स्थलगत रूपमा प्राविधिक लेखाजोखा गर्ने र यस मापदण्डमा तोकिए बमोजिम भौतिक अवस्था अद्यावधिक गर्ने गराउने।
- (ख) विद्यालयमा माथिल्लो कक्षा वा तह थप गर्नुपर्ने भएमा यस मापदण्ड बमोजिमका भौतिक पूर्वाधार सुनिश्चित गरेर मात्र अनुमति वा स्वीकृति दिने।
- (ग) मापदण्ड बमोजिम विकास गर्नुपर्ने पूर्वाधार विकासको गुरुयोजना बनाउने तथा स्वीकृत गर्ने ।
- (घ) मापदण्ड बमोजिम विकास गर्नुपर्ने विद्यालय पूर्वाधारका लागि विभिन्न सरकारी निकाय तथा गैर सरकारी सङ्घ संस्थासँग समन्वय, साझेदारी एवम् सहजीकरण गर्ने ।
- (ङ) मापदण्ड बमोजिम निर्माण एवम् मर्मतसम्भार गर्नुपर्ने कार्यका लागि प्राविधिक खटाई आवश्यक सुपरिवेक्षण तथा सहजीकरण गर्ने गराउने।
- (च) स्थानीय तह स्तरमा विद्यालय पूर्वाधार समिति गठन एवम् परिचालन गर्ने र प्राप्त प्रतिवेदन कार्यान्वयन गर्ने गराउने। दवरण संरक्षण सम्बन्धी कानून, सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी कानून, स्थानीय सरकार सञ्चालन सम्बन्धी कानूनको परिपालना गरी विद्यालय पूर्वाधारको ड्रइङ्ग डिजाइन तथा नक्सा पास सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- (ज) विद्यालय भवन निर्माणका लागि विद्यालयमा बजेट निकासा, सहजीकरण, तथा अनुगमन गर्ने ।
- (झ) निर्माण भएका पूर्वाधारको उचित प्रयोग, मर्मत सम्भार एवं संरक्षणका लागि आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।
- (ञ) भौतिक पूर्वाधार लगायतका विषयहरू एकिकृत शैक्षिक सूचना प्रणालीमा आबद्ध गराउने ।
- (ट) स्थानीय तहका लागि स्वीकृत नीति बमोजिमका अन्य कार्य गर्ने गराउने ।

३३. स्थानीय तहबाट अनुगमन हुन सक्ने : (१) स्थानीय तह भित्रका विद्यालयको भौतिक एवम् प्राविधिक पक्षको अनुगमन, विद्यालय निर्माण एवम् पुनर्संरक्षणा, लैङ्गिक समता एवम् समावेशीकरण, विद्यालय विपत व्यवस्थापन तथा विपद जोखिम न्युनीकरण र उत्थानशील शिक्षा तथा बृहत विद्यालय सुरक्षाका लागि स्थानीय तहले अनुगमन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अनुगमन गर्दा देहायबमोजिम गर्नु पर्नेछः-

(क) विद्यालयको भौतिक अवस्थाको सर्वेक्षण भए, नभएको,

(ख) विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास विस्तार एवम् पुनर्संरचनाका लागि विद्यालय सुधार योजनामा समावेश भए, नभएको,

(ग) विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको संरक्षण संवर्द्धन सम्बन्धी विषय,

(घ) वातावरणीय तथा सामाजिक पक्षमा पर्नसक्ने नकारात्मक असरको पहिचान र न्युनिकरण सम्बन्धी कार्य,

(ङ) कार्यादेशमा वातावरणीय तथा सामाजिक मुद्दाहरूको व्यवस्थापनको प्रावधान भए, नभएको,

(च) विद्यालयमा हुने लैङ्गिक तथा यौनजन्य हिंसा, बुलिङ्ग दुर्व्यवहार लगायतका हिंसाजन्य कार्यमा गुनासो सुनुवाइ सम्बन्धी व्यवस्था,

(छ) स्थानीय तहको विपद व्यवस्थापन समितिसँग राय सल्लाह परामर्श लिए, नलिएको,

(ज) अन्य आवश्यक विषय ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम मौजुदा समिति भएको भएमा योजना तथा कार्यक्रम अधिकृत, प्राविधिक इन्जिनियर, वातावरण क्षेत्र हेर्ने अधिकृत, लैङ्गिक समावेसिता हेर्ने अधिकृत र शिक्षा विषय हेर्ने अधिकृतलाई आमन्त्रण गरी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था मिलाउन सकिनेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम कार्य गर्दा आवश्यकता अनुसार समिति तथा उपसमिति गठन गरी कार्य सम्पादन गर्न सकिनेछ।

(५) उपदफा (१) बमोजिम स्थानीय तहबाट हुने निर्माण कार्यको अनुगमन हुँदा प्रयोग हुने रजुसूची अनुसूची-६ बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-७

विविध

३४. जलवायु अनुकुलन हुनुपर्ने (१) विद्यालय वातावरणलाई जलवायु अनुकुलन हुनेगरी हरियाली बनाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम हरियाली वातावरण तयार गर्नका लागि भौगोलिक अवस्था र खाली जग्गाको उपलब्धताका आधारमा देहाय बमोजिम व्यवस्थापन गर्न सकिनेछः-

(क) २० रोपनी भन्दा बढी खाली जग्गा भएमा भौगोलिक अवस्था र सुरक्षासमेतलाई दृष्टिगत गरी माछापालन र मौरीपालन जस्ता कृषिजन्य कार्य गराउने ।

(ख) ५ देखि २० रोपनीसम्म खाली जग्गा हुने विद्यालयले फूलबारी, औषधिजन्य रूखहरू, तरकारी बगैचा र फलफूल लगाउने ।

(ग) ५ रोपनीसम्म खाली जग्गा हुने विद्यालयले फूलवारी, औषधिजन्य विरूवाहरू, तरकारी बगैचा वा अन्य विरूवा लगाउने ।

(घ) १ रोपनीभन्दा कम जग्गा हुने विद्यालयले फूलवारी, आकर्षक सजाउने विरूवा तथा औषधिजन्य विरूवाहरू लगाउने ।

(ङ) खाली जग्गा ज्यादै कम हुने विद्यालयले गमला, कौशी, बोरा, पर्खाल, बरण्डा लगायतका उपर्युक्त स्थान र तरिका छनोट गरी विरूवा रोपी बगैचाको रूपमा विकास गर्ने ।

(च) विद्यालय परिसर भित्र वृक्षारोपण, नियमित सरसफाइ, आकाशेपानी संकलन, पानीका मुहान संरक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(छ) नवीकरणीय उर्जा प्रयोगमा प्राथमिकता दिनु पर्नेछ ।

३५. प्रचलित कानूनको पालना गर्नु पर्ने: विद्यालयको भौतिक पुर्वाधार प्रचलित वातावरण सम्बन्धी कानून, भवन निर्माण सम्बन्धी कानून, स्थानीय सरकार सञ्चालन सम्बन्धी कानून बमोजिम हुने गरी निर्माण गर्नु पर्नेछ ।

३६. सहजिकरण गर्नु पर्ने: (१) मापदण्डको कार्यान्वयनको लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तह र सरोकारवालाबाट आवश्यक सहजिकरण गर्नु पर्नेछ ।

(२) मापदण्डको कार्यान्वयनमा कुनै बाधा परेमा केन्द्रले आवश्यक सहजिकरण गर्नेछ ।

३७. यस अधिको निर्माणको सम्बन्धमा: मापदण्ड लागू हुनु अघि निर्माण भएका भौतिक पूर्वाधारको पुनर्निर्माण गर्नु पर्ने भएमा मापदण्ड बमोजिम हुने गरी गर्नु पर्नेछ ।

अनुसूची-१
(दफा ८ को उपदफा (४) संग सम्बन्धित)
विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा विद्यालयमा न्यूनतम हुने पूर्वाधार

(क) ५० जना विद्यार्थी भएका विद्यालयका लागि

कक्षा ३ सम्म	कक्षा ५ सम्म	कक्षा ८ सम्म
(क) प्रारम्भिक बालविकास कक्षाकोठा १ (ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या ३ (ग) शौचालय १/१ (घ) शिक्षक प्रधानाध्यापक कक्ष १ (ङ) भान्साघर/स्टोर १ (च) खानेपानी (छ) खेलमैदान	(क) प्रारम्भिक बालविकास कक्षाकोठा १ (ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या ४ (ग) शौचालय १/१ (घ) शिक्षक/प्रधानाध्यापक कक्ष १ (ङ) भान्साघर/स्टोर १ (च) खानेपानी (छ) खेलमैदान	(क) प्रारम्भिक बालविकास कक्षाकोठा १ (ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या ८ (ग) शौचालय १/१ (घ) शिक्षक/प्रधानाध्यापक कक्ष १ (ङ) खानेपानी (च) भान्साघर/स्टोर १ (छ) खेलमैदान

(ख) ५० देखि १०० जना विद्यार्थी भएका विद्यालयका लागि

कक्षा ३ सम्म	कक्षा ५ सम्म	कक्षा ८ सम्म
(क) प्रारम्भिक बालविकास कक्षाकोठा १ (ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या ३	(क) प्रारम्भिक बालविकास कक्षाकोठा १ (ख) कक्षाकोठा ५	(क) प्रारम्भिक बालविकास कक्षाकोठा १ (ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या ८ (ग) शौचालय १/१

(ग) शौचालय १/१	(ग) शौचालय १/१	(घ) शिक्षक/प्रधानाध्यापक कक्ष ?
(घ) शिक्षक/प्रधानाध्यापक कक्ष ?	(घ) प्रधानाध्यापक शिक्षक कार्यकक्ष ?	(ङ) भान्साघर/स्टोर ?
(ङ) भान्साघर/स्टोर ?	(ङ) भान्साघर/स्टोर ?	(च) खानेपानी
(च) खानेपानी	(च) खानेपानी	(छ) भलिवल कोर्टसहितको खेलमैदान
(छ) खेलमैदान	(छ) खेलमैदान	

(ग) १०० देखि २०० जना विद्यार्थी भएका विद्यालयका लागि

कक्षा ३ सम्म	कक्षा ५ सम्म	कक्षा ८ सम्म	कक्षा १० सम्म
(क) प्रारम्भिक बालविकासका लागि कक्षाकोठा ?	(क) प्रारम्भिक बालविकासका लागि एक कक्षाकोठा	(क) प्रारम्भिक बालविकासका लागि एक कक्षाकोठा	(क) प्रारम्भिक बालविकासका लागि कक्षाकोठा ?
(ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या ४	(ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या ५	(ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या ८	(ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या १०
(ग) शौचालय ?	(ग) शौचालय	(ग) शौचालय एक युरिनल	(ग) शौचालय एक युरिनल
(घ) शिक्षक/प्रधानाध्यापक कक्ष ?	(घ) शिक्षक/प्रधानाध्यापक कक्ष ?	(घ) प्रधानाध्यापक कक्ष एक	(घ) प्रधानाध्यापक कक्ष ?
(ङ) भान्साघर/स्टोर	(ङ) भान्साघर/स्टोर	(ङ) शिक्षक कक्ष	(ङ) शिक्षक कक्ष
(च) खानेपानी	(च) खानेपानी	(च) खानेपानी	(च) खानेपानी
(छ) खेलमैदान	(छ) खेलमैदान	(छ) भलिवल कोर्ट सहितको खेलमैदान	(छ) भलिवल कोर्टसहितको खेलमैदान
		(ज) भान्साघर/स्टोर	(ज) भान्साघर/स्टोर

(घ) २०० देखि ३०० जना विद्यार्थी भएका विद्यालयका लागि

कक्षा ३ सम्म	कक्षा ५ सम्म	कक्षा ८ सम्म	कक्षा १० सम्म	कक्षा १२ सम्म
प्रारम्भिक बालविकासका लागि कक्षाकोठा १	(क) प्रारम्भिक बालविकास कक्षाकोठा १	(क) प्रारम्भिक बालविकास कक्षाकोठा १	(क) प्रारम्भिक बालविकासका लागि कक्षाकोठा १	(क) प्रारम्भिक बालविकासका लागि कक्षाकोठा १
(ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या ५	(ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या ६	(ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या ८	(ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या १०	(ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या १२
(ग) शौचालय १	(ग) शौचालय १/१	(ग) शौचालय एक	(ग) शौचालय एक	(ग) शौचालय १/१
(घ) शिक्षक कार्यकक्ष १	(घ) युरिनल ५/५	(घ) युरिनल ५/५	(घ) युरिनल ५/५	(घ) युरिनल ५/५
(ङ) प्रधानाध्यापक कक्ष १	(घ) शिक्षक । प्रधानाध्यापक कक्ष एक	(घ) प्रधानाध्यापक कक्ष एक	(घ) प्रधानाध्यापक कक्ष १	(घ) प्रधानाध्यापक कक्ष १
(च) भान्साघर/स्टोर	(ङ) खानेपानी	(ङ) शिक्षक कक्ष	(ङ) शिक्षक कक्ष १	(ङ) शिक्षक कक्ष १
(छ) खानेपानी	(च) भान्साघर/स्टोर	(च) खानेपानी	(च) पुस्तकालय १	(च) पुस्तकालय १
(ज) खेलमैदान	(छ) खेलमैदान	(छ) भलिवल कोर्टसहितको खेलमैदान	(छ) प्रयोगशाला कक्ष ३	(छ) प्रयोगशाला कक्ष ३
		(ज) भान्साघर/स्टोर	(ज) खानेपानी	(ज) खानेपानी
			(झ) भलिवल कोर्टसहितको खेलमैदान	(झ) भलिवल कोर्टसहितको खेलमैदान
			(ञ) भान्साघर/स्टोर	(ञ) भान्साघर/स्टोर

(ङ) ३०० देखि ५०० जना विद्यार्थी भएका विद्यालयका लागि

कक्षा ३ सम्म	कक्षा ५ सम्म	कक्षा ८ सम्म	कक्षा १० सम्म	कक्षा १२ सम्म
--------------	--------------	--------------	---------------	---------------

(क) प्रारम्भिक बालविकासका लागि कक्षाकोठा १ (ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या ६	(क) प्रारम्भिक बालविकास कक्षाकोठा १ (ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या ६	(क) प्रारम्भिक बालविकास कक्षाकोठा १ (ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या ८	(क) प्रारम्भिक बालविकासका लागि कक्षाकोठा १ (ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या १०	(क) प्रारम्भिक बालविकासका लागि कक्षाकोठा १ (ख) कक्षाकोठा सङ्ख्या १२
(ग) शौचालय २/२	(ग) शौचालय २/२	(ग) शौचालय २/२	(ग) शौचालय २/२	(ग) शौचालय १/१
(घ) युरिनल १०/१०	(घ) युरिनल १०/१०	(घ) युरिनल १०/१०	(घ) युरिनल १०/१०	(घ) युरिनल ५/५
(ङ) शिक्षक कार्यकक्ष १ ड प्रधानाध्यापक कक्ष	(ङ) शिक्षक १ प्रधानाध्यापक कक्ष एक	(घ) प्रधानाध्यापक कक्ष एक (ङ) शिक्षक कक्ष	(ङ) प्रधानाध्यापक कक्ष १ (च) शिक्षक कक्ष	(घ) प्रधानाध्यापक कक्ष १ (ङ) शिक्षक कक्ष १
(च) पुस्तकालय १	(च) खानेपानी	(च) खानेपानी	(छ) पुस्तकालय १	(च) पुस्तकालय १
(छ) खेलमैदान	(छ) खेलमैदान	(छ) भलिवल कोर्टसहितको खेलमैदान	प्रयोगशाला कक्ष ३	(छ) प्रयोगशाला कक्ष ३
(ज) खानेपानी	(ज) प्राथमिक उपचार कक्ष १	(ज) प्राथमिक उपचार कक्ष १	(ज) खानेपानी	(ज) खानेपानी (झ) भलिवल कोर्टसहितको खेलमैदान
(झ) प्राथमिक उपचार कक्ष १			(झ) भलिवल कोर्ट सहितको खेलमैदान	(ज) खानेपानी (झ) भलिवल कोर्टसहितको खेलमैदान
			(ञ) सभाकक्ष १	(ञ) सभाकक्ष १
			(ट) प्राथमिक उपचार कक्ष १	(ट) प्राथमिक उपचार कक्ष १
			(ठ) विषयगत कार्यशाला कक्ष	(ठ) विषयगत कार्यशाला कक्ष

द्रष्टव्य:-

(१) माध्यमिक तहमा ऐच्छिक विषय प्राविधिक विषयसहितका विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा कक्षाकोठा एवम् प्रयोगशाला कक्ष थप हुनेछन ।

- (२) ५०० भन्दा बढी विद्यार्थी भएमा प्रति ४० विद्यार्थीका दरले थप कक्षाकोठा प्रति १०० विद्यार्थीका लागि १/१ शौचालय र ३/३ युरिनल प्रति २०० जनाका लागि थप १/१ प्रयोगशाला थप ३०० विद्यार्थीका लागि १ पुस्तकालय इ पुस्तकालय १५०० भन्दा बढी विद्यार्थी भएमा शिक्षकहरूको विषयगत कार्यशाला कक्ष ५ ।

अनुसूची-२

(दफा १३ को उपदफा (७) संग सम्बन्धित)




पुस्तकालय, प्रयोगशाला र मनोरजन कक्षको साइज



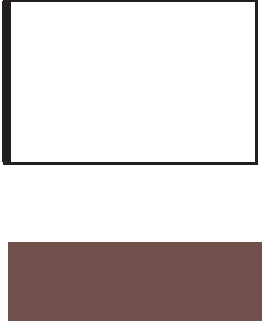
सि. न	कक्ष	क्षेत्रफल (वर्ग मिटरमा)			
		प्रारम्भिक वालविकास	आधारभूत विद्यालय कक्षा ५ सम्म सञ्चालित	आधारभूत विद्यालय कक्षा ८ सम्म सञ्चालित	माध्यमिक विद्यालय कक्षा १२ सम्म सञ्चालित
१	पुस्तकालय	३०	४०	६०	९०
२	मनोरन्जन कक्ष	३०	४०	६०	९०
३	ड्रइङ कक्ष	३०	४०	६०	९०
४	कम्प्युटर कक्ष	३०	४०	६०	९०
५	भौतिक बिज्ञान	-	-	६०	९०
६	रसायन बिज्ञान	-	-	६०	९०
७	जीव बिज्ञान प्रयोगशाला	-	-	६०	९०

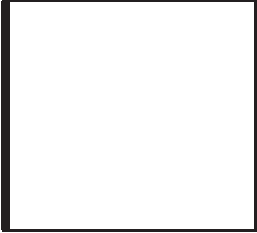



अनुसूची-३

(दफा २१ को उपदफा (३) संग सम्बन्धित)
विद्यालयमा प्रयोग हुने रङरोगन


(क). बाहिरी भाग



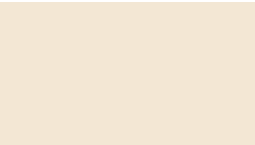
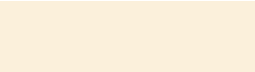

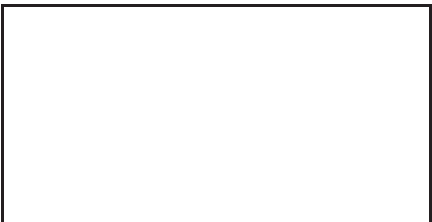
सि.नं.	भवनका अङ्गहरु	रङको नाम	रङको नमूना
१	मुख्य भाग (पलास्टर गरिएको)	फिका पर्हेलो रङ	
२	मुख्य भाग (इँटाको वा ढुङ्गाको गारो)	पारदर्शी रसायन (Silicon Paint)	
३	ठाडो / तेर्सो ब्यान्ड	सेतो	

४	<p>छज्जा</p> <p>(Projection) र</p> <p>फेसिया (Facia)</p>	खरानी	
५	छाना	<p>Teracota Tile / slate</p> <p>र रातो</p> <p>(अन्य सामाग्री भए)</p>	
६	<p>झ्याल (चौकोस</p> <p>र खापा)</p>	सेतो / खैरो गाढा	
७			

	ढोका (ढौकोस र खापा)	सेतो+खैरो गाढा	 
८	प्लिन्थ ब्यान्ड (Plinth Band)	खरानी	
९	ग्रिल (Grill)	खैरो (गाढा)	

ख. भित्री भाग

सि.नं	भवनका अङ्गहरु	रङको नाम	रङको नमूना
१	करिडर भर्थाडको भित्ता	माथिल्लो- सेतो	

			
		तल्लो- खैरो	
२	कक्षाकोठा भित्ता	क्रिम (Cream) वा आइभोरी (Ivory) रङ	 
३	सभा कक्ष (भित्ता)	सेतो	
४	सिलिङ (Ceiling)	सेतो	

अनुसूची-४
(दफा 28 को उपदफा (3) संग सम्बन्धित)
विद्यालय निर्माण एवम् मर्मत समय तालिका

क्र.स.	कार्यको विवरण	महिना						
				
१	सम्झौता							
२	जग सुरु							
३	व्याक फिलिड							
४	प्लिन्थ बिम							
५	सिल लेभल							
६	लिन्टेल ब्यान्ड							
७	भुँइतालाको छत							
८	भुँइ तला सम्पन्न							
९	पहिलो तला सम्पन्न							
१०	प्लास्टर, पनिड आदि पूरा							
११	निर्माणको सम्पूर्ण कार्य पूरा							

अनुसूची-५

(दफा २८ को उपदफा (४) संग सम्बन्धित)

विद्यालय निर्माणमा वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी रूजूसूची

१ आयोजनाको नाम :

२ आयोजना सम्बन्धी जानकारी

विद्यालयको नाम	
ठेगाना	
प्रधानाध्यापकको नाम	
टेलिफोन/फ्याक्स	
इमेल	
प्रस्तावित निर्माणको काम -कृपाया जुन काम हुन गइरहेको सोहीमात्र जनाउनुहोस्_	

३ वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा छनोट सम्बन्धी :

प्रश्नहरू	छ (√)	छैन (√)	असर पर्न सक्ने अवस्था(√)			समस्याको विवरण/ कैफियत	संभावित समाधानका उपाय
			उच्च	मध्यम	न्यून		
क) पूर्वाधार निर्माण हुने ठाँउको अवस्थिति							
१. सुरक्षित क्षेत्र -जस्तै राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु संरक्षण केन्द्र, शिकार क्षेत्र, आदि)							
२. मध्यवर्ती क्षेत्र							
३. सिमसार क्षेत्र							
४. जैविक विविधता संरक्षणका लागि तोकिएको कुनै विशेष क्षेत्र -जस्तै बोटानिकल गार्डडेन चिडिया खाना आदि)							
५. पहिरो तथा भूक्षय भएको ठाउँबाट नजिक							
६. वर्षाको पानी जम्ने वा निकास नहुने अवस्था							
७. जमिन मुनि भएका भौतिक संरचना -जस्तो खानेपानीको पाइप, ढल आदि) लाई असर पर्ने							
८. माटो, ढुङ्गा, वालुवा आदि निकालिने क्षेत्र							
९. नदी, खोलानाला नजिक							
१०. प्रशारण लाइन - Transmission Lines) नजिक							
११. सांस्कृतिक/धार्मिक/सम्पदा भित्र वा नजिक							

प्रश्नहरू	छ (√)	छैन (√)	असर पर्न सक्ने अवस्था(√)			समस्याको विवरण/ कैफियत	संभावित समाधानका उपाय
			उच्च	मध्यम	न्यून		
१२. उल्लिखित क्षेत्रहरूमा विद्यालयको पूर्वाधार निर्माणले अत्रिर्मण हुन सक्ने संभावना छ ?							
ख) निर्माण कार्यका कारण संभावित वातावरणीय तथा सामाजिक असरको अवस्था							
१ भिरालोपना	निर्माण स्थलमा भिरालोपनाको कारणले पहिरो जानसक्ने अवस्था छ कि छैन ?						
	निर्माण स्थलमा सजिलै बग्ने वा नबग्ने माटो छ कि छैन ?						
२ पानीको व्यवस्थापन	निर्माण स्थलमा पर्याप्त मात्रामा पानीको व्यवस्था छ ?						
	तत्काल वा भविष्यमा खानेपानी (सतही र भूमिगत) को गुणस्तर माथि कुनै असर पर्छ कि पर्दैन ?						
	निर्माण कार्यले पानीको स्रोत/मुहानलाई असर पार्न सक्छ ?						
	सिंचाई नहरलाई असर पार्न सक्छ ?						
३ फोहोर व्यवस्थापन	निर्माण कार्यमा प्रयोग गरिएको सामग्री (विटुमिन, सिमेन्ट पेन्ट, ज्वलनशील पदार्थ आदि) बाट कुनै जोखिमयुक्त पदार्थ/केमिकलहरू निस्केको छ ?						
	निर्माण कार्यबाट निस्केको फोहरले ढलमा असर पारेको छ ?						
	निर्माण कार्यबाट निस्केको प्रदूषित पदार्थले माटो, हावा र पानीलाई असर पारेको छ ?						
४.बासस्थानमा पुग्नसक्ने क्षति	निर्माण कार्यले नजिकैको दुर्लभ वा जोखिममा परेको वा लोप हुनलागेको जङ्गली प्राणीको बासस्थानमा कुनै असर पर्छ ?						
	निर्माण कार्य गर्दा ठुलो मात्रामा वन फँडानी वा रूख मासिने हुनसक्छ ? (मासिने रूखको परिमाण कैफियतमा लेख्नुहोला)						

प्रश्नहरू	छ (√)	छैन (√)	असर पर्न सक्ने अवस्था(√)			समस्याको विवरण/ कैफियत	संभावित समाधानका उपाय
			उच्च	मध्यम	न्यून		
५. ध्वनि तथा वायु प्रदूषण							
विष्फोटन वा vibration कार्यबाट नजिकैको बस्तीमा असर पर्नसक्छ ?							
निर्माण कार्यबाट उत्पन्न हुने धुलोको कारण वायु प्रदूषण हुनसक्छ ?							
६. स्वास्थ्य तथा सुरक्षा							
रसायनिक, जैविक, भौतिक, तथा विकिरणको असरबाट स्थानीयबासी तथा जनावर जोखीममा पर्नसक्ने संभावना छ ?							
मजदुरबाट स्थानीयबासीन्दामा रोग सँनसक्ने संभावना छ ?							
७. जग्गा सम्बन्धीविषय							
विद्यालयको नाममा जग्गा छ ? (आवश्यक कागजपत्र भएमा कैफियतमा जनाउनु होला)							
जग्गाको नाममा कुनै वादविवाद वा झगडा भएको छ ?							
कुनै खेती योग्य जमिनको नोक्सानी हुने संभावना छ ?							
कुनै समुदाय विस्थापित हुने संभावना छ ?							
८. जोखिम समुदाय							
गरिब, महिला तथा बालबालिकालाई नकारात्मक असर पार्ने संभावना छ ?							
९. आदिवासी समूह							
आदिवासीलाई नकारात्मक असर पर्ने संभावना छ ?							
निर्माण कार्य र यसका असरहरू बारे आदिवासी वा स्थानीयबासी जानकार छन् ? जानकारी कसरी दिने गर्नु भएको छ (कैफियतमा जनाउनु होला)							
१०. सामाजिक द्वन्द्व							
यदि मजदुर/कामदारहरू अन्यत्रबाट ल्याई काम लगाएमा द्वन्द्व हुने संभावना छ ?							
ग) प्राकृतिक प्रकोपको प्रभाव हुने संभावना							

मिति	
तालिका भर्ने व्यक्तिको नाम	

पद/पेशा	
कार्यरत संस्थाको नाम	
ठेगाना	

अनुसूची-६
(दफा ३३ को उपदफा (5) संग सम्बन्धित)
स्थानीय तहबाट हुने निर्माण कार्यको अनुगमनसँग सम्बन्धित रूजुसूची

क्र.स.	कार्य	छ	छैन	कैफियत
क) सामान्य अनुगमन				
निर्माण सुरु हुनु अघि				
१	प्रस्ताव तयारी र स्थानीय तहमा पेस गरेको			
२	निर्माण स्थलको र छनोट गरिएको डिजाइनको उपयुक्त			
३	अभिभावक र स्थानीय समुदायसँग निर्माणसम्बन्धी छलफल गरेको			
४	स्थानीय तहको प्राविधिक कर्मचारीबाट निर्माण स्थल अवलोकन गरेको			
५	स्थानीय तहसँग सम्झौता गरेको			
६	निर्माण गर्दा वातावरणीय असर पर्ने			
७	निर्माण सामग्रीको उपलब्धता			
८	निर्माण सामग्रीको भण्डारण			
निर्माण अवधिमा				
९	समय तालिका अनुसार निर्माण कार्य गरेको			
१०	निर्माण स्थलका लागि छनोट भएको डिजाइनको उपयुक्तता			
११	तालिम प्राप्त कालीगढबाट निर्माण कार्य भएको			
१२	स्थानीय रूपमा उपलब्ध निर्माण सामग्रीको प्रयोग भएको			
१३	कङ्क्रिट तयारीका लागि मिक्सिड मेसिनको प्रयोग भएको			
१४	कम्प्याक्सनका लागि भाइब्रेटरको प्रयोग भएको			
१५	कङ्क्रिटको उपयुक्त तरिकाले सिञ्चीकरण (Curing) भएको			
१६	डिजाइन उपयोग गर्दा साइट स्पेसिफिक व्यावहारिक समस्या परेको			
१७	बाल श्रम प्रयोग भएको			
१८	भूक्षय बढी भएको			
१९	खानेपानीको स्रोतमा असर परेको			
२०	ध्वनी प्रदूषण भई विद्यार्थीमा असर परेको			

क्र.स.	कार्य	छ	छैन	कैफियत
२१	महिला कामदार लगाइएको			
२२	मुख्य निर्माण चरणमा प्राविधिक कर्मचारीबाट सुपरीवेक्षण भएको			
	ले आउट			
	डिपिसि लेभल			
	सुपरस्ट्रक्चर			
	छाना/छत निर्माण			
२३	निर्माण स्थलमा निर्देशन पुस्तिका राखीएको			
२४	स्थानीय व्यक्तिहरूबाट निर्माण कार्यमा अवरोध भएको			
२५	निर्माण स्थलमा प्राविधिकबाट निर्माण सामग्रीको परीक्षण गरिएको			
२६	निर्माण सामग्रीको प्राविधिकबाट प्रयोगशालामा परीक्षण गरिएको			
२७	पर्याप्त मात्रामा पानी उपलब्ध भएको			
२८	निर्माण कार्यले गर्दा कक्षा सञ्चालनमा अवरोध खडा भएको			
२९	निर्माण कार्यले गर्दा विद्यार्थीहरूलाई घाउ चोट लागेको			
३०	कामदारहरूको हाजिर अभिलेख राखेको			
३१	सुरक्षाका उपायहरू अवलम्बन गरेको			
निर्माण कार्य पश्चात्				
३२	निर्माण कार्यमा आर्थिक पारदर्शिता कायम भएको			
३३	लागत अनुमान र तोकिएको समयभित्र नै निर्माण कार्यको प्रगति भएको			
३४	स्थानीय सामग्रीको प्रयोग गर्दा वातावरणीय पक्षमा नकारात्मक असर परेको			
३५	निर्माण सामग्री आपूर्तिमा ढिलाईका कारण निर्माण कार्यमा असर परेको			
३६	विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरूबाट नियमित अनुगमन भएको			

क्र स	कार्य	छ	छैन	कैफियत
ख) सामान्य प्राविधिक पक्ष				
प्लिनथ लेभल सम्म				
	मेसनरी बिल्डिङ (Masonry Building)			
१	फाउन्डेसन बेस लेभलमा भएको र राम्ररी कम्प्याक्ट भएको			
२	फाउन्डेसन ब्यान्ड राखीएको			

क्र स	कार्य	छ	छैन	कैफियत
३	कुनाहरूमा भर्टिकल रेनफोर्समेन्ट उठाइएको			
५	प्लिन्थ लेभल मुनी स्टिच ब्यान्ड राखीएको			
५	प्लिन्थ लेभल व्याण्ड राखीएको			
	आर. सी. सी. बिल्डिङ (RCC Building)			
१	फाउन्डेसन बेस लेभलमा भएको र रामरी कम्प्याक्ट भएको			
२	फाउन्डेसन बिम राखीएको			
३	सब स्ट्रक्चरका इलेमेन्टको आकार र नाप उपयुक्त			
५	प्लिन्थ लेभल फिनिसिङ (उचाइ) उपयुक्त			
६	काम (Workmanship) र सिञ्चीकरण (Curing) प्रयाप्त			
छत तह सम्म				
	मेसनरी बिल्डिङ			
१	सिल ब्यान्ड राखीएको (प्रत्येक तलामा)			
२	स्टिच ब्यान्ड राखीएको (५०० देखि ७०० मि मि को अन्तरालमा र प्रत्येक तलामा)			
३	लिन्टेल ब्यान्ड राखीएको (प्रत्येक तलामा)			
४	प्रत्येक कुनामा र ओपेनिङको दुबै साइडमा भर्टिकल रेन्फोर्समेन्ट (प्रत्येक तलामा) राखीएको			
५	रूफ लेभल ब्यान्ड राखीएको			
	आर. सी. सी. बिल्डिङ			
१	सिल ब्यान्ड राखीएको (प्रत्येक तलामा)			
२	स्टिच ब्यान्ड राखीएको (५०० देखि ७०० मि मि को अन्तरालमा र प्रत्येक तलामा)			
३	लिन्टेल व्याण्ड राखीएको (प्रत्येक तलामा)			
४	प्रत्येक कुनामा र ओपेनिङको दुवै साइडमा भर्टिकल रेन्फोर्समेन्ट (प्रत्येक तलामा) राखीएको			
५	रूफ लेभल ब्यान्ड राखीएको			
छत निर्माण				
	रिजिड छत			
१	छतमा पानी नछिर्ने खालको कङ्क्रीट भएको			

क्र स	कार्य	छ	छैन	कैफियत
२	वर्षातको पानी निकासको लागि स्ल्याबको उपयुक्त लेभल मिलेको			
३	छतबाट जमिनमा पानी जाने व्यवस्था			
४	पानी भण्डारण प्रणालीको उपयुक्त निर्माण (यदि व्यवस्था भएमा)			
५	यदि बालबालिकाका लागि पहुँच भएमा सुरक्षाका उपायहरू			
	फ्लेक्जिबल छत			
१	उपयुक्त बनावट र छत कनेक्सन			
२	छतबाट जमिनसम्म पानीको निकास			
३	राम्रो इन्सुलेसनको व्यवस्था			
४	छत निर्माणका अवयवहरूको उपयुक्त जडान (स्टिल बेल्ट/बोल्ट, उड नेल)			
५	पानी नछिर्ने र छत निर्माणमा प्रयोग भएको सामग्रीको टिकाउपन			
६	समय तालिका अनुसार निर्माण कार्य गरेको			
७	निर्माण स्थलका लागि छनोट भएको डिजाइनको उपयुक्तता			
८	तालिमप्राप्त कालिगढबाट निर्माण कार्य भएको छ वा छैन			
९	स्थानीय रूपमा उपलब्ध निर्माण सामग्रीको प्रयोग भएको			
१०	कङ्क्रिट तयारीका लागि मिक्सिङ मेसिनको प्रयोग भएको			
११	कम्प्याक्सनका लागि भाइब्रेटरको प्रयोग भएको			
१२	कङ्क्रिटको उपयुक्त तरिकाले सिञ्चीकरण (Curing) भएको			
१३	डिजाइन उपयोग गर्दा साइट स्पेसिफिक व्यावहारिक समस्या परेको			
१४	बाल श्रम प्रयोग भएको			
१५	भूक्षय बढी भएको			
१६	खानेपानीको स्रोतमा असर परेको			
१७	ध्वनी प्रदूषण भई विद्यार्थीमा असर परेको			
१८	महिला कामदार लगाइएको			
१९	मुख्य निर्माण चरणमा प्राविधिक कर्मचारीबाट सुपरीवेक्षण भएको			
२०	ले आउट			
२१	डिपिसि लेभल			
२२	सुपरस्ट्रक्चर छाना/छत निर्माण			
२३	निर्माण स्थलमा निर्देशन पुस्तिका राखीएको			
२४	स्थानीय व्यक्तिहरूबाट निर्माण कार्यमा अवरोध भएको			
२५	निर्माण स्थलमा प्राविधिकबाट निर्माण सामग्रीको परीक्षण गरिएको			
२६	निर्माण सामग्रीको प्राविधिकबाट प्रयोगशालामा परीक्षण गरिएको			

क्र स	कार्य	छ	छैन	कैफियत
२७	पर्याप्त मात्रामा पानी उपलब्ध भएको			
२८	निर्माण कार्यले गर्दा कक्षा सञ्चालनमा अवरोध खडा भएको			
२९	निर्माण कार्यले गर्दा विद्यार्थीहरूलाई घाउ चोट लागेको			
३०	कामदारहरूको हाजिर अभिलेख राखेको			
३१	सुरक्षाका उपायहरू अवलम्बन गरेको			
	निर्माण कार्य पश्चात्			
३२	निर्माण कार्यमा आर्थिक पारदर्शिता कायम भएको			
३३	लागत अनुमान र तोकिएको समयभित्र नै निर्माण कार्यको प्रगति भएको			
३४	स्थानीय सामग्रीको प्रयोग गर्दा वातावरणीय पक्षमा नकारात्मक असर परेको			
३५	निर्माण सामग्री आपूर्तिमा ढिलाईका कारण निर्माण कार्यमा असर परेको			
३६	विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरूबाट नियमित अनुगमन भएको			

अनुगमनकर्ताको नाम थर :

पद :

हस्ताक्षर :

मिति :

कार्यालय

तह

..... मन्त्रालय / विभाग / कार्यालय
कार्यालय कोड नं.:
कार्य स्वीकार / सम्पन्न प्रतिवेदन

आयोजनाको नाम:
कामको नाम:
लागत अनुमानको कुल रकम:
खर्च भएको कुल रकम:
सुरु लागत अनुमान भन्दा घटी बढीको प्रतिशत:
भेरिएसनपछिको कुल लागत अनुमान भन्दा घटी बढीको प्रतिशत:

प्रतिवेदनको मिति:

काम सुरु भएको मिति:
काम सम्पन्न गर्नु पर्ने मिति:
सम्पन्न भएको मिति:

कामको विवरण	सुरु लागत अनुमानबमोजिमको			भेरिएसन भएकोमा सोबमोजिमको कुल लागत अनुमान			खुद भएको कामको			फरक (सुरु लागत अनुमानको आधारमा)			फरक (भेरिएसनपछिको लागत अनुमानको आधारमा)	कैफियत		
	परिमाण	दर	जम्मा	परिमाण	दर	जम्मा	परिमाण	दर	जम्मा	परिमाण	दर	जम्मा		परिमाण	दर	जम्मा
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११=२-८	१२=३-९	१३=११*१२	१४=५-८	१५=६-९	१६=१४*१५	१७
जम्मा																

क) स्वीकृत लागत अनुमान (इष्टिमेट) भन्दा घटी बढी खर्च रू.....प्रतिशत (%).....

घटी/बढीको पुस्ट्याइँ.....

स्वीकृत लागत अनुमान, डिजाइन र स्पेसिफिकेसनअनुसार काम भएको छ भनी सिफारिस गर्ने

तयार गर्ने:

जाँच गर्ने:

उपर्युक्त बमोजिम भएको कार्य सुरु सम्झौताको स्वीकृत डिजाइन र स्पेसिफिकेसन बमोजिम भएको छ/छैन। भेरिएसन आदेश र सर्तहरूबमोजिम भए/नभएकोहुँदा उक्त कार्य सम्पन्न भएको स्वीकार/ अस्वीकार गरिएको छ।

स्वीकृत गर्ने

सही:	सही:	सही:
नाम:	नाम:	कार्यलय प्रमुखको नाम:
दर्जा:	दर्जा:	दर्जा:
मिति:	मिति:	मिति:

उद्देश्य

कार्य स्वीकार गर्दा र सम्पन्न भएको अवस्थामा कामको यथार्थ विवरण तयार गर्नु । निर्माण कार्यको सम्पादन भएपछि सुरु इस्टिमेटको परिमाणमा खुद भएको काम घटी बढी के कति भएको छ र स्वीकृत इस्टिमेट तथा डिजाइनबमोजिम काम भएको छ कि छैन भनी प्रमाणित गर्नका लागि यो फारामको तर्जुमा भएको हो ।

फाराम भर्ने तरिका:

- आयोजना ठेक्काको काम सम्पन्नपछि स्वीकार गर्दा अनुमानित काम तथा खुद भएको कामको चेक जाँचका लागि यस फाराम (प्रतिवेदन) प्रयोग गर्नुपर्छ ।
- यसमा सुरुमा आयोजनाको नाम, कामको नाम, लागत अनुमानको कुल रकम, खर्च भएको कुल रकम र लागत अनुमानभन्दा घटी वा बढीको प्रतिशत खुलाउनुपर्छ ।
- यस प्रतिवेदन तयार गर्दा यस प्रतिवेदनका मिति, कार्य सम्पन्न तयार गरिन थालेको काम सुरु भएको मिति, ठेक्काअनुसार काम सम्पन्न गर्नुपर्ने मिति र वास्तविक काम सम्पन्न भएको मिति लेख्नुपर्छ ।
- महल १ मा कामको विवरण वा नाम लेख्नुपर्छ ।
- महल २, ३ र ४ मा लागत अनुमानबमोजिमको क्रमशः परिमाण, दर र जम्मा रकम लेख्नुपर्छ ।
महल ५, ६ र ७ मा भेरिएसन बमोजिम कायम लागत अनुमान बमोजिमको क्रमशः परिमाण, दर र जम्मा रकम लेख्नुपर्छ उल्लिखित परिमाण र दर भेरिएसन भएको अवस्थामा सोपछि कायम भएको दर र परिमाण सम्झनुपर्दछ ।
- महल ८, ९ र १० मा खुद (वास्तविक) काम भएको विवरण क्रमशः परिमाण, दर र जम्मा रकम लेख्नुपर्छ ।
महल ११, १२ र १३ मा लागत अनुमान (महल २, ३ र ४) बाट खुद काम भएको (महल ८, ९ र १०) घटाउँदा आउने बाँकी फरक रकम क्रमशः परिमाण, दर र जम्मा रकम लेख्नुपर्छ ।
- महल १४, १५ र १६ मा भेरिएसनपछिको फरक रकम क्रमशः परिमाण, दर र जम्मा रकम लेख्नुपर्छ ।
- महल १७ मा कुनै कैफियत भएमा सो कैफियत लेख्नुपर्छ ।
- जम्मा हरफमा रकमको कुल जोड जम्मा लेख्नुपर्छ ।

- १० अनुमानभन्दा घटी वा बढी भएको फरक रकम र सो को प्रतिशत तथा सो को पुस्त्याइँसमेत राख्नुपर्छ ।
यस कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन तयार गर्ने तथा आयोजना ठेक्काको काम ईष्टिमेटअनुसार भएको छ वा छैन सो को जाँच गर्ने कर्मचारीले आफ्नो
- ११ नाम, पद र मिति लेखेर हस्ताक्षर गर्नुपर्छ ।
- १२ लागत अनुमानअनुसार काम भएको वा नभएको बारे स्पष्ट तोकि स्वीकृत गर्ने कार्यालय प्रमुखको नाम, पद र मिति लेखेर हस्ताक्षर राख्नुपर्छ ।